

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2016

YEARBOOK

2016

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2016
YEARBOOK**

ГОДИНА 7

VOLUME VII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY**

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

За издавачот:

Проф д-р Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Виолета Димова
проф. д-р Јованка Денкова
проф. д-р Билјана Ивановска
доц. д-р Нина Даскаловска
проф. д-р Махмут Челик
доц. д-р Ранко Младеноски
м-р Ристо Костуранов

Редакциски одбор

проф. д-р Јованка Денкова
проф. д-р Виолета Димова
проф. д-р Луси Караниколова
проф. д-р Толе Белчев
проф. д-р Билјана Ивановска
доц. д-р Марија Кусевска
доц. д-р Нина Даскаловска
доц. д-р Марија Кукубајска
доц. д-р Драгана Кузмановска
виш лектор м-р Снежана Кирова
м-р Весна Коцева

Главен уредник

доц. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

доц. д-р Ева Ѓорѓиевска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
лектор м-р Биљана Петковска
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“–Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Editorial board

Prof. Sasa Mitrev, Ph. D.
Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Violeta Dimova, Ph. D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph. D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph. D.
Docent Nina Daskalovska, Ph.D.
Docent Mahmut Celik, Ph.D.
Docent Ranko Mladenovski, Ph.D.
Risto Kosturanov, M. A.

Editorial staff

Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph. D.
Prof. Violeta Dimova, Ph. D.
Ass. Prof. Lusi Karanikolova, Ph. D.
Ass. Prof. Tole Belcev, Ph. D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph. D.
Docent Marija Kusevska, Ph.D.
Docent Nina Daskalovska, Ph.D.
Docent Marija Kukubajska, Ph.D.
Docent Dragana Kuzmanovska, Ph.D.
Senior Lecturer Snezana Kirova, M.A.
Vesna Koceva, M.A.

Managing editor

Docent Svetlana Jakimovska, Ph.D.

Editor in chief

Docent Eva Gjorgjievska, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Lecturer Biljana Petkovska, M.A.
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Stip
Faculty of philology
Krste Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

Марија Кусевска, Билјана Ивановска, Нина Даскаловска ГОВОРОТ НА ИЗУЧУВАЧИТЕ НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК НАСПРЕМА ГОВОРОТ НА РОДЕНИТЕ ГОВОРТЕЛИ	7
Марија Леонтиќ МЕСТОТО И УЛОГАТА НА ТУРСКИТЕ ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ВО ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	17
Даринка Маролова СИНТАКСИЧКА ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ	27
Светлана Јакимовска КОН ПРЕВОДОТ НА „ЛЕНКА“ ОД КОЧО РАЦИН НА ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК	33

Книжевност

Толе Белчев, Александра Трајанова НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ „БАБАЦАН“ ОД ЖИВКО ЧИНГО.....	47
Снежана Петрова THE ORIGINALITY OF DRAMATIC ACTION (dispositio)	61
Ева Ѓорѓиевска ИДЕНТИТЕТОТ НА АЛБЕРТИНА ИЛИ ЗА НЕДОЛОВЛИВАТА СТВАРНОСТ КАЈ ПРУСТ	71
Толе Белчев, Ранко Младеноски „МАКЕДОНСКА КРВАВА СВАДБА“ – НОВИ ИНТЕРПРЕТАТИВНИ АСПЕКТИ.....	85

Методика

Весна Продановска Попоска УЛОГАТА НА ПРАВИЛНИОТ ИЗГОВОР ПРИ КОМУНИКАЦИЈАТА НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК ИЗУЧУВАН КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК	97
--	----

МЕСТОТО И УЛОГАТА НА ТУРСКИТЕ ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ВО ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Во оваа статија е направена анализа на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик, по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик и нивната употреба во современиот македонски јазик.

Клучни зборови: македонски, турски, лексички елементи, историски развој.

Marija Leontic, Ph. D.²

THE PLACE AND THE ROLE OF TURKISH LEXICAL ELEMENTS IN THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MACEDONIAN LANGUAGE

Abstract: The Turkish lexical elements in Macedonian language are infiltrated as a result of specific historical and cultural processes. The place and the role of the Turkish lexical elements in the Macedonian language can be considered mainly in two periods: before formalizing the process of standardization of the Macedonian language and after formalizing the process of standardization of the Macedonian language. Nowadays Turkish lexical items are used in various areas: the folk language, folklore, media, fiction, historical literature, artistic translation, movies, etc. But all these different areas show that the Turkish lexical items, except in their neutral use, are increasingly getting a stylistic function. It is expected that in the further development of the Macedonian language, the Turkish lexical items will continue to increase their stylistic function.

Keywords: *Macedonian, Turkish, lexical elements, historical development.*

1. Вовед

Во текот на својот историски развој македонскиот народ доаѓал во допир со разни цивилизации, народи и култури. Како резултат на административна власт на Османлиската Империја на територијата на Македонија (1371-

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

² Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia

1912), 541 година македонскиот и турскиот народ меѓусебно си влијаеле. Државниот јазик на Османлиската Империја, турскиот јазик, иако по својата структура е аглутинативен јазик и спаѓа во алтајската група на јазици и е сосем различен од македонскиот, кој по својата структура е флективен и спаѓа во индоевропската група јазици, оставил едно од најинтензивните лексички влијанија на македонскиот јазик. Најголеми фактори за влијанието на турскиот јазик врз македонскиот се турската администрација, чаршијата преку трговијата и занаетчиството, исламизацијата, колонизацијата на турското население од Анадолија на територијата на Македонија, работењето и школувањето на Македонците во Турција, доброволното или јаничарското служење во османлиската војска, мешаните бракови и неминовниот контакт на турското и на македонското население во секојдневниот живот. Сите овие фактори создале поволни услови за меѓујазични контакти чии траги можат да се следат и денес преку турските лексички елементи во македонскиот јазик.

Турските лексички елементи се истражувани во бројни магистерски трудови, докторски дисертации и монографии: Оливера Јашар-Настева, „Турските лексички елементи во македонскиот јазик“ (1962, докторска дисертација) и „Турските елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија“ (1987, монографија); Димка Митева „Лексички фонд во приказните на Марко Цепенков“ (1987, докторска дисертација); Сена Ариф-Шешум „Македонски народни пословици и поговорки од турско потекло во записите на Марко Цепенков“ (1994, магистерски труд); Марија Леонтиќ „Турските елементи во македонските имиња и презимиња“ (2003, магистерски труд) и „Турските суфикси во македонскиот јазик со паралели од македонската патронимија и топонимија“ (2008, докторска дисертација); Актан Аго „Турцизмите во јазикот на Марко Цепенков“ (2004, магистерски труд) и „Турските јазични елементи во драмските творби од XX век“ (2010, докторска дисертација); Фатима Хоџин „*Turcizmi u Makedonskim narodnim pjesmama u zborniku Braće Miladinovci*“ (2006, магистерски труд); Зоран Спасовски „Турските морфолошко-лексички елементи во македонската топонимија“ (2011, магистерски труд). Голем број лингвисти како што се Оливера Јашар-Настева, Борис Марков, Трајко Стаматоски, Лилјана Минова-Ѓуркова, Анета Дучевска, Благоја Корубин, Виктор Фридман, Волф Ошлис, Маријана Киш, Марија Леонтиќ, Лилјана Макаријоска, Валентина Нестор, Изаим Муртезани, Марија Паунова, Бисера Павлеска во своите написи од различни аспекти ги обработуваат турските лексички елементи во македонскиот јазик.

Турските лексички елементи (турцизми) во македонскиот јазик се инфилтрирале како резултат на одредени историски и културни процеси и токму поради ова местото и улогата на турските лексички елементи во македонскиот јазик може да се разгледаат, главно, во два периода:

- *местото и улогата на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик;*
- *местото и улогата на турските лексички елементи по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик.*

2. Местото и улогата на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик

Периодот пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик е всушност периодот пред ослободување и формирање на Р. Македонија. Во овој период македонскиот народ само во личните контакти го користел македонскиот народен јазик, а како државни јазици се употребувале јазиците на административните управи.

Во вакви услови македонскиот народ говорел еден нестандарден македонски јазик, односно народен говор на своите краишта кој избилувал со разни варијанти. Ова од денешна временска дистанца најдобро може да се проследи во македонското народно творештво што ни остана како наследство за вакви и слични лингвистички истражувања. Омиленоста на турските лексички елементи денес најдобро може да се согледа во делата на првите големи собирачи на македонски народни умотворби, како што се Константин и Димитрија Миладиновци, Марко Цепенков, Кузман Шапкарев и др. Во овој период македонските народни говори избилувале со голем број турски лексички елементи кои македонскиот народ ги присвоил во својот јазик во текот на петвековната административна управа во Османлиската Империја, во која државен јазик бил турскиот јазик. Турските лексички елементи навлегле речиси во сите сфери на човековиот живот и станале омилен. Во најголем број случаи македонскиот народ зборовите коишто ги сметал за свои, народни, не ни знаел дека се од турско потекло. Сите македонски говори биле богати со турски лексички елементи коишто се карактеризирале и со разновидност и со фреквентност.

Турските лексички заемки во пишаните текстови (разни записи, белешки, натписи) од 15 и 16 век се јавуваат релативно ретко, во 17 век сè повеќе се зголемува нивниот број, а во 18 век се употребуваат во разни поуки, житија, зборници и преводи на дамаскини, во 19 век ја достигнуваат својата кулминација, а кон крајот на 19 век доживуваат стагнација и ограничена употреба како резултат на словенското влијание во периодот на преродбата што резултираше со заменување на турските лексички заемки со словенски зборови. Првите пишани турски лексички заемки на македонски писмен јазик во текстови од 15 век се лексеми од типот: *амир, бег, чауш, махала*. Нивниот број се зголемува во 16 век со лексемите како што се *султан, хан, чаршија, дуќан, пазар, ока, мутафчија, кѓрчија, белег, јорган, калап, скеле*, во 17 век овој фонд се зголемува со лексеми од видот: *харч, харач, паша, хаџија, мехлеџија, нахија, кадилак*, во 18 век лексичките заемки од турско потекло сè повеќе навлегуваат

од разговорниот во пишаниот јазик со следниве примери: *бојаџија, казанџија, кираџија, кујумџија, механиџија, мутаџија, папукџија, папуџија, самарџија, сапунџија, симитџија, терџија, курџија, ханџија, чеџмеџија, араџија, бакар, џум, ибрик, казан, куџија, сандаци, сахан, синија, тава, тенџере, тенџија, фрџа, чивлик, памук, раџија, ама, хич, денк, зарар, верџија, пари, муштерија, теслими, берикет, бучук, кат, кубе, маџала*, а во 19 век турските лексички заемки ја достигнуваат својата кулминација и се сите оние што и денес ги користиме во разговорниот и пишаниот јазик. Во периодот на петвековната административна управа на Османлиската Империја во македонскиот јазик се навлезени турски лексички елементи од различни области, како што се термини од областа на администрацијата (*паџа, кајмаџа*); воената и територијалната организација (*аскерџија, бинбаџија*); оружјето (*барут, куџум*); религиозната терминологија (*курбан, џенем*); трговијата (*ортџа, муштерија*); занаетчиството (*кујунџија, самарџија*); земјоделската терминологија (*сабан, самар*); архитектурата и урбанизмот (*соџа, калдрџа*); внатрешно уредување на куќата (*сандџа, долаџа*); медицината (*меџем*), флората (*кајџија, тутун*); фауната (*биџбиџ, мајмун*); делови на телото (*бубрег, џигер*); роднинската терминологија (*балџа, баџанџа*); исхраната (*чорџа, бурџа*); облеката (*'каџи', чорџа*); фолклорот (*кавал, тараџа*); терминологија поврзана со забавниот и духовниот живот (*пеливанџа, чочџа*) и слично.

Многу е интересен фактот дека се присвојувале и голем број турски лексички елементи за коишто веќе имало термини во македонскиот јазик. Ова се должи од една страна на омиленоста на овие турски лексеми, а од друга страна на фактот дека припаѓале на јазикот со престиж. На пример, турцизмите *сџа, каџа, кујунџа* се користеле наместо домашните зборови *љубов, порта, златар* и слично. Истовремено со процесот на заменување на зборовите од словенско потекло со зборови од турско потекло се забележува и нивна паралелна употреба, пред сè во народните умотворби како стилска особеност. Пример, „...да изникнам џул тренџаџа...“³; „...овџарџа младо, леле, чобанџа“⁴ и слично. Истозначните зборови од домашно и од турско потекло на овој начин внесувале стилска разновидност.

Со слабењето и пропаѓањето на Османлиската Империја, со повлекувањето на османлиската администрација, војска и правосудство, автоматски исчезнале сите турски лексички елементи што биле поврзани со османлиското управување, но опстанале оние лексички заемки што биле поврзани со секојдневниот живот и во голем дел немале своја замена. Пример, *шеџер, кафе, чај, 'биџер', лимонџа, зејџин, сусџа, пекџа* (прехранбени производи); *маџдонос, спанаџа, маруџа*,

³ Белџигеровски, Ѓорѓи (1989). *На уџа без другџа – македонски народни песни*. Битола: Друштво на наука и уметност, 101.

⁴ Цепенков, Марко (1980). *Македонски народни умотворби. – Народни песни*. Книга X. Скопје: Македонска книга - Институт за фолклор, 144.

нане, патлиџан (зеленчук); бадем, леблебија, кајсија, мушмула, портокал, бостан (овошје); ѓеврек, пита, бурек, симит-погача, чорба, манџа, мезе, сарма, турлитава, туришија, попара, каша, јуфка, тарана, салата, пивтија, пача, кајмак; суџук, бубрег, џигер, чкембе, кебап, таратур (разновидни солени специјалитети); локум, баклава, араванија, кадаиф, гурабиш, алва, локум и сутлијаш (разновидни благи специјалитети); јогурт, боза, салеп, лимонада и ракија (разновидни пијалаци); ѓезве, филџан, тава, тенџере, капак, тепсија, ренде, аван, кофа, леџен, кибрит, памук, 'пешир', торба (предмети од домаќинството) и сл.

Лексички заеми од турско потекло можеме да најдеме уште во првиот печатен македонски текст, во речникот „Четиријазичникот“ (грчки, албански, влашки и македонски) на Данаил Москополецот (прво издание 1794 г., второ издание 1802 г.), во „Речникот от четири јазика“ (македонски, албански, турски, грчки) (1873) од Ѓорѓи М. Пулевски, во книгите на Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ, во учебниците на Партенија Зографски и Кузман Шапкарев, во делата на Ѓорѓи Пулевски, Константин Миладинов, Рајко Жинзифов, Григор Прличев, Мисирков, Васил Иљоски, Антон Панов, Ристо Крле, Коста Рацин, Коле Неделковски, коишто го употребувале македонскиот народен јазик во творењето и притоа практично влијаеле на оформувањето на македонскиот литературен јазик.

Со едно вакво место на турските лексички елементи, македонскиот јазик по Втората светска војна влегува во фаза на стандардизација.

3. Местото и улогата на турските лексички елементи по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик

За еден јазик да се прогласи за стандарден јазик како резултат на процесот на стандардизација на јазикот, неопходна е поограничена или поширока политичка автономија. Ваква среќа имаа мал број словенски јазици, како чешкиот, полскиот и рускиот, кои се стандардизираа спонтано како потреба на одредена држава и државна власт. Македонскиот јазик, како и сите останати словенски јазици, доживеа свесна јазична стандардизација паралелно со борбата за политичка автономија, а официјално се примени во услови на слободна македонска држава преку свои научни институции и научни работници на образовниот систем.

За стандардизација на македонскиот јазик се важни три датуми: 2 август 1944 година, кога Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ) на своето прво заседание го прогласи народниот македонски јазик за службен јазик на македонската држава; 5 мај 1945 година, кога од страна на Народната влада на Федеративна Македонија е усвоена резолуцијата за македонската азбука и решението е објавено во весникот „Нова Македонија“ и 7 јуни 1945 година, кога резолуцијата за македонскиот правопис со решение е правно потврдена од Министерството за просвета.

Македонскиот јазик ја имаше таа среќа во својата финална фаза на стандардизација да ги има надарените интелектуалци како Блаже Конески, Крум Тошев, Васил Иљоски, Мирко Павловски, Круме Кепески (лингвисти), Владо Малески, Венко Марковски (писатели) и Киро Хаџи Василев, Илија Топаловски и Густав Влахов (публицисти), кои за кратко време преку бројни и жешки дискусии ги доискристализирале искуствата и предлозите на своите претходници од периодот на преродбата, сознанијата на Мисирков и неговите следбеници и ја создале македонската азбука и македонскиот правопис кои претставуваат основа на македонскиот стандарден јазик, за чија основа се зедоа хомогените централни македонски говори. Во сите овие бурни и важни настани што се случувале во краток временски период, а требало да претставуваат основа на идниот развој на македонскиот јазик и наука, пресудна улога одиграла лингвистичката генијалност на Блаже Конески, кој во тој период неуморно и визионерски работел на оваа проблематика.

За примена на литературната норма на македонскиот јазик значајна улога одиграа *Правописот* како прв правописен речник на македонскиот стандарден јазик (II издание од 1950 год. има 6 000 лексеми, III издание од 1970 год. има 35 000 лексеми). Од 1961 до 1966 год. се издаде *Речник на македонскиот јазик* со околу 65 000 основни лексички единици. Со овие основни дела се создадоа поволни услови за стабилизација на македонскиот стандарден јазик, неопходни дела за образование и за развој на научните истражувања, за афирмација на стандардната македонска лексика и за основа на идните правописи, толковни и двојазични речници.

Во овој процес на стандардизација и кодификација на современиот македонски јазик секако дека се внимавало и на изборот на домашната и на странската лексика, меѓу кои и на онаа од турско потекло, што ќе биде вклучена во стандардниот македонски јазик. Фактот дека за основа на литературниот македонски јазик како природно решение се зеле централните народни говори кои избилуваат со турски лексички елементи, говори дека нивните најфреквентни примери се навлезени и во стандардниот македонски јазик. Оваа состојба се отсликува при составувањето на *Речникот на македонскиот јазик* (1961-1966) и на *Толковниот речник на македонскиот јазик* (2003-2015). Ако се земе предвид вториот, дообработен речник на Вук Караџиќ од 1818 година, кога турцизмите се во многу поинтензивна употреба отколку по Втората светска војна, а истиот содржи 3 700 турцизми, од вкупниот лексички фонд кој изнесува над 47 500 лексички единици, тоа мошне сликовито говори за ставот на составувачите и редакторот на *Речникот на македонскиот јазик* (1961-1966) кон турцизмите со вклучување на над 3 000 турски лексички елементи.

Но при создавањето на новата повоена современа литература со нормиран македонски јазик се забележува дека се буди словенската меморија и свест која повторно ги оживува словенските синоними кои во текот на историскиот

развој се подзаборавиле и биле потиснати како резултат на разни фактори, меѓу другото и под влијание на новите атрактивни турски синоними. Ваквата свест кај одделни автори при творењето на современата литература на литературен македонски јазик доведе до намалување на бројот на турските лексички елементи што имаа синоними во македонскиот јазик. Во оваа смисла во современите литературни дела наместо „Ѓулот убаво мириса“ можат да се сретнат изразите „Трендафилот убаво мириса“ или „Розата убаво мириса“. Но од друга страна во народните песни именката „џул“ си го задржала своето место (пр. „Ѓул девојче под џул ми заспало...“⁵), се сретнува и во новокомпонираните народни песни, а честопати синонимните зборови „џул“ и „трџендафил“ паралелно се употребуваат како стилска особеност (пр. „...Да ме фрлиш во градинче, / да изникнам џул трџендафил...“⁶). Ваквите примери се бројни и разновидни: „...Та шчо ми си, либе, гајлелија, / Гајлелија, либе, грижовлија...“⁷ и слично. Се разбира, ваквата синонимна употреба на турцизмите, пред сè во народните песни кои се пеат на многу седенки, собири, прослави, фестивали, редовно е присутна на ТВ, влијаела да се развие стилската функција на турските лексички елементи во македонскиот јазик што денес се забележува во современата литература и литературни преводи.

Но, од друга страна, имало автори, како на пример Стале Попов, кои при отсликувањето на животот во Османлиската Империја создавале дела во кои турските лексички заемки мајсторски се употребени и даваат автентичност на делата. Истиот овој дуализам се чувствувал и во други области. Оваа состојба можеби најубаво ја опишува Трајко Стаматоски (2001:100): „...турската лексика ме враќа на практиката и во литературна реч особено на првите години по ослободувањето, кога од послабо упатените во проблематиката таа се сфаќаше како особеност на македонскиот јазик, па се применуваше дури и како брана од влијанието на соседните и други словенски јазици...“

Но исто така, факт е дека овие јазични струи на почетокот најсилно влијание имале во училиштата, образовните, културните и државните институции и медиумите. Но паралелно со овие јазични струи, посебно во помалите градови и села кои немале интензивна комуникација со градовите или сè уште поради нискиот процент на образовани луѓе, или поради бавното продирање на медиумите (телевизија, радио и сл.) стандардизацијата делумно се одразила на нивниот говор и тие во неформалната комуникација помалку или повеќе применувале говори кои изобилувале со турски лексички елементи. Покрај ова, исто така, и во развиените градови во секојдневните неформални разговори на

⁵ Миладиновиќ, Димитрија и Константин (1983). *Зборник на народни песни (1861, Загреб)*. Скопје: Македонска книга, 367.

⁶ Белцигеревски, Ѓорѓи. (1989). *На угари без другари – македонски народни песни*, Битола: Друштво на наука и уметност, 101.

⁷ Birthe, Trærup. (1970). *East Macedonian Folk Songs*, Copenhagen: Akademisk Forlag, 182.

зрелата и стара генерација која израснала со народното творештво, турските лексички елементи живо и фреквентно се употребувале, бидејќи најголемиот дел од неа не ни знаел дека се турцизми и ги чувствувал како свои, а воедно почнал да создава и нови зборови со турски суфикси.

Како што процентот на образовани луѓе се зголемувал паралелно со поинтензивните врски меѓу помалите места со поголемите градови, а посебно кога радиото и телевизијата навлегле во најголемиот дел од домовите, свесно или несвесно народот почнал повеќе да го применува стандардниот македонски јазик, а да го збогатува со изразите од говорот на соодветното подрачје по желба.

Денес турцизмите не се подеднакво застапени во сите социокултурни средини. Турцизмите многу повеќе се користат во селските отколку во градските средини, бидејќи за селските средини е потипичен говорот, а додека во градовите како центри на едукацијата и на медиумите е присутен литературниот македонски јазик во кој е најмногу застапена неутралната лексика.

Омиленоста на турските лексички елементи денес посебно се согледува при изразувањето на емотивниот однос кон случките и настаните кои го опкружуваат човекот. Ова го имаат констатирано и Блаже Конески, Оливера Јашар-Настева, Лилјана Минова-Ѓуркова и Борис Марков. Во таа смисла во разговорниот јазик може да се каже: „Според новите истражувања во двете *комишиски* земји има сè повеќе *фукаралак*“, но во официјалниот јазик не може да се зборува на тој начин, туку: „Според новите истражувања во двете *соседни* земји има сè повеќе *сиромаштија*.“ Овој пример илустративно покажува дека еден дел од турските лексички елементи во македонскиот јазик веќе не можат да се употребат за изразување на неутрални изрази во официјални пригоди, но затоа пак во разговорниот јазик интензивно се применуваат при искажување емотивен однос. Денес јазикот на средствата за јавно информирање, посебно новинарскиот потстил содржи бројни турски лексички елементи. Ова се должи пред сè на фактот што во последно време во новинарскиот потстил се користат лексеми од разговорниот јазик за да се одбегне монотонија, да се привлече внимание и да се постигне живост и разновидност во изразот. Овој тренд посебно се согледува во новинарските наслови во кои лексемите со турски лексички елементи навистина се применуваат мајсторски за да се привлече вниманието на читателот. Пр. „Околу 1 500 идни академци од внатрешноста – *кираци*“⁸, „*Кафеанциите* бараат милост: Без пушење ќе пропаднеме“⁹, „Суспензија за *пиштолциите* на Вашингтон“¹⁰, „Пензионерите во владин *тефтер*“¹¹, „*Кавги* за

⁸ Вечер (Скопје). Бр. 13 916. 2. X. 2008, 9.

⁹ Утрински весник (Скопје). Бр. 3208. 13-14. II. 2010, 8.

¹⁰ Вест (Скопје). Бр. 2882. 29. I. 2010, 42.

¹¹ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 1.

бебешка храна“¹², „Прилепчани ќе ги стават своите *сурати* за Прочка“¹³, „Арач до коска“¹⁴.

Во стандардизираниот лексички фонд кој се применува во официјалното општење и писмениот јазик, лексичките заемки со турски суфикси во поглед на временската оска можат да бидат главно: неутрална лексика (*бурекчија*, *занаетчија*), архаизми (*капиџија*, *бичакчија*) и историзми (*валилак*, *беглак*). Во разговорниот јазик турските лексички заемки се застапени со: фамилијаризми (*бељација*, *муабетчија*) и дијалектизми (*лафчија*, *ачик-џозлија*).

За кој фонд турски лексички заемки од стандардната или нестандартната лексика ќе се определи и ќе ги употреби говорителот, зависи од неговата социјална област на активност и општење бидејќи секоја област карактеристично ги применува јазичните средства. Специфичниот избор и примена на јазичните средства спаѓа во доменот на функционалните стилови. Лексичките заемки со турски суфикси се употребуваат во следниве функционални стилови: разговорниот функционален стил (разговорен јазик), уметничколитературниот функционален стил (јазикот на уметничката литература), публицистичкиот функционален стил (јазикот на средствата за јавно информирање и на публицистиката). Во разговорниот, во уметничколитературниот и во публицистичкиот функционален стил се застапени турски лексеми кои се карактеризираат со експресивност. Семантички, експресивните турски лексеми можат да бидат: деминутиви и хипокористици (*кавгацивче*, *дуќанџиче*) и аугментативи и пејоративи (*јабанџиџиче*). Денес турските лексеми не се застапени во административниот и во научниот функционален стил, затоа што во историскиот развој на македонскиот јазик турцизмите сè повеќе го губеа своето неутрално обележје и стануваа стилски обоени. Оваа тенденција се случуваше во долг временски период паралелно со стандардизацијата на македонскиот јазик и осовременувањето на условите за живот и работа.

4. Заклучок

Денес турските лексички елементи се употребуваат во разни сфери: народниот говор, народното творештво, средствата за јавно информирање, уметничката литература, историската литература, уметничкиот превод, филмот итн. Но во сите овие разновидни области се забележува дека, освен неутралната употреба на турските лексички елементи, поради своите карактеристики добиваат сè повеќе емотивно-експресивна односно стилска функција. Оваа употреба е сè поприсутна во книжевниот јазик и во јазикот на средствата за јавно информирање. И во секојдневниот говор сè поголем акцент се става

¹² Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 5.

¹³ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 25.

¹⁴ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 14.

на емотивниот момент. Оваа тенденција на турските лексички елементи не е случајна, бидејќи нивниот континуитет и опстанок до денешни дни се должи на народното творештво, пред сè на лирската народна песна, каде што овие турцизми најчесто биле употребувани со стилска функција. Ова на почетокот не било толку забележително бидејќи јазикот на народниот говор и на народното творештво бил ист во отсуство на нормиран македонски јазик. Но по стандардизацијата на македонскиот јазик, пополека почнале да се создаваат разлики помеѓу нормираниот литературен македонски јазик и народните говори со коишто биле пишувани народните творби. Јазичната меморија на народот, која со векови била напојувана со ова народно творештво во кое има и турски лексички заемки, пред сè со стилска функција, почнала ова да го рефлектира и надвор од народното творештво, односно во уметничката литература, во средствата за јавно информирање, секојдневниот говор итн. Според наше мислење, во понатамошниот развој на македонскиот јазик сè повеќе ќе се зголемува стилската функција на турските лексички елементи.

Користена литература

- [1] Велковска, Снежана; Антевска Веновска, Снежанка и др. (2003-2015). *Толковен речник на македонскиот јазик 1-6*. Скопје: Институт за македонскиот јазик „Крсте Мисирков“.
- [2] Димитровски, Тодор; Корубин, Благоја; Стаматоски, Трајко. (1986). *Речник на македонскиот јазик*. Скопје: Македонска книга.
- [3] Конески, Блаже. (1967). *За македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- [4] Конески, Блаже. (1986). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- [5] (2000). *Процесот на стандардизација на македонскиот јазик во споредба со соодветните процеси во другите словенски и балкански јазици* (тркалезна маса по повод 125-годишнината од раѓањето на Крсте Мисирков). Скопје: МАНУ.
- [6] Стаматоски, Трајко. (2001). *Во одбрана на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.